

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З УКРАЇНСЬКОГО РУКОПАШУ «СПАС» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Олександр Притула

Запорізький національний університет

Анотація:

У статті здійснено комплексний науковий аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування національних бойових мистецтв у своїй професійній діяльності в контексті подальшої розробки та впровадження цілісної системи професійної підготовки майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас»; розроблено та обґрунтовано теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із національних бойових мистецтв у вищих педагогічних навчальних закладах; визначено організаційно-методичні умови реалізації цього процесу.

Ключові слова:

підготовка вчителів фізичної культури; спеціалізація; бойові мистецтва; український рукопаш «Спас»; вищий навчальний заклад.

Аннотация:

Притула Александр. Теоретические основы профессиональной подготовки специалистов по украинскому рукопашу «Спас» в высших учебных заведениях. В статье осуществлен комплексный научный анализ проблемы профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры к применению национальных боевых искусств в своей профессиональной деятельности в контексте последующей разработки и внедрения целостной системы профессиональной подготовки будущих специалистов по украинскому рукопашу «Спас»; разработаны и обоснованы теоретические и методические принципы профессиональной подготовки будущих специалистов по национальным боевым искусствам в высших педагогических учебных заведениях; определены организационно-методические условия реализации этого процесса.

Ключевые слова:

подготовка учителя физической культуры; специализация; боевые искусства; украинский рукопаш «Спас»; высшее учебное заведение.

Resume:

Prytula Oleksandr. Theoretical bases of specialists' professional training in the Ukrainian close fight "Spas" in higher educational institutions. The article provides the entire scientific analysis of the problem of future PE teachers' professional training for using national martial arts in their professional activity in the context of further development and implementation of the whole system of future specialists' professional training in the Ukrainian close fight "Spas"; the author has developed and grounded theoretical and methodical principles of future specialists' professional training in national martial arts in higher pedagogical educational institutions; the organizational and methodical conditions for the process realization have been determined.

Key words:

PE teacher training, specialization, martial arts, Ukrainian close fight "Spas", higher educational institution.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в українському суспільстві, процеси глобалізації та інформатизації, наміри України щодо інтеграції з європейською спільнотою детермінували нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою. Модернізація вищої освіти в Україні відбувається в напрямі її демократизації, гуманізації, реалізації положень документів Болонського процесу, зокрема Бернської Декларації (2005) і спрямована на розробку перспективних моделей підготовки кваліфікованих фахівців відповідно до європейських стандартів.

Оскільки в сучасних умовах урбанізації, комп'ютеризації, загострення демографічних проблем, погіршення екологічної ситуації в Україні важливого значення набуває повноцінний фізичний розвиток молодого покоління, реалізація здоров'язберезувальної функції організму людини, то одним із важливих напрямів підготовки висококваліфікованих спеціалістів із вищою освітою є підготовка фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Складником української народної фізичної культури є українські національні бойові мистецтва, які почали відроджуватися в Україні з 1985 року. Нині в державі розвивається ряд

національних бойових мистецтв: спас, бойовий гопак, хрест, триглав, сварга, рукопаш тощо [2, с. 4]. Саме з метою відродження історичних, патріотичних, господарських і культурних традицій українського козацтва указом Президента України № 1092/2001 від 15.11.2001 року було схвалено «Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2000-2005 роки» [1, с. 2].

Сьогодні проблема ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування національних бойових мистецтв у професійній діяльності, на жаль, не розв'язується, насамперед, через брак програм із підготовки таких фахівців у вищих навчальних закладах, де розглядалися б не тільки особливості техніко-тактичної підготовки і спортивного тренування, а й історія, філософія, етичні закони національних видів спорту, їх оздоровча спрямованість, особливості використання елементів національних видів спорту в навчальних закладах. Бракує також і спеціальної науково-методичної літератури [1, с. 3].

Крім того, у досліджуваній нами сфері спостерігаються такі протиріччя: між значним збільшенням кількості випускників факультетів фізичного виховання і не готовністю їх до

використання національних бойових мистецтв у професійній діяльності (спортивній і фізкультурно-оздоровчій); між потребами сучасних навчальних закладів у висококваліфікованих фахівців фізичної культури, які володіють технологією використання національних бойових мистецтв і браком належних організаційно-методичних умов для підготовки таких фахівців у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації; між вимогами суспільства до підготовки майбутніх учителів, здатних до застосування національних бойових мистецтв у професійній діяльності та їх кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня, між змістом професійно-орієнтованих дисциплін і педагогічними технологіями реалізації цього змісту, орієнтацією на нові моделі навчально-виховного процесу у вищій школі й традиційною підготовкою фахівця.

Розв'язання окреслених суперечностей потребує пошуку більш гнучких підходів до підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів із фізичної культури до роботи з дітьми шкільного віку з використанням національних засобів бойових мистецтв у професійній діяльності, переосмислення організаційно-методичних умов, мети, змісту, функцій і завдань професійної підготовки у вищих навчальних закладах України відповідно до вимог сучасної парадигми освіти.

Вихідні концептуальні положення підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах, здатних до використання національних бойових мистецтв у професійній діяльності, містяться у Законах України «Про освіту» (2002), «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту»: Проект (2007), у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (2001), Плані дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року, Законі України «Про фізичну культуру і спорт».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання дітей шкільного віку свідчить про значну увагу науковців до таких її аспектів, як: теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Б. Ашмарін, М. Данилко, Л. Сущенко); формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури (О. Петунін), професійне виховання студентів вищих навчальних закладів фізичної

культури (А. Кузьміна). Вивчення комплексу питань, пов'язаних із національними одноробствами, їх використанням у системі освіти започатковано в роботах В. Пилата, М. Величковича, Г. Базлова.

Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування національних бойових мистецтв у професійній діяльності залишається актуальною.

Формулювання цілей статті Метою статті є розробка й обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців із національних бойових мистецтв (на прикладі українського рукопашу «Спас») у вищих педагогічних навчальних закладах у контексті цілісної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз базових понять дослідження щодо професійної підготовки майбутніх фахівців із національних бойових мистецтв дав змогу нам дійти висновку, що фахівець із українського рукопашу «Спас» має бути людиною, здатною до виконання педагогічної, психологічної, юридичної, геологічної, дослідницької, медичної діяльності, різноманітної суспільно корисної діяльності, як-от: історико-краєзнавчої, патріотичної, оздоровчої тощо.

Вивчення сучасного стану професійної підготовки майбутніх фахівців із національних бойових мистецтв підтвердило актуальність і доцільність проведення дослідження з окресленої теми.

Підготовка й перепідготовка кадрів для національних бойових мистецтв традиційно була пов'язана з підвищенням кваліфікації фахівців фізичної культури і спорту, що через відсутність базової освіти з українського рукопашу «Спас», не розв'язувало кадрової проблеми підготовки таких фахівців. Вищі педагогічні навчальні заклади України були зорієнтовані на підготовку тільки кваліфікованих учителів фізичного виховання.

Опитування засвідчило, що 98 % респондентів – учасників Міжнародної конференції з національних бойових мистецтв, вважають стан використання/проведення національних бойових мистецтв до навчальних закладів незадовільним і причину цього вбачають у дефіциті фахівців такого напрямку роботи. Всі респонденти висловилися за доцільність спеціалізації з українського рукопашу «Спас» у вищих педагогічних навчальних закладах.

Для розробки концепції та моделі професійної підготовки фахівців із національних бойових мистецтв, нами було здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку

національних бойових мистецтв на теренах України й аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців цього напрямку.

Результати дослідження доводять, що національні бойові види спорту на українських землях пройшли етапи розвитку, аналогічні європейським, тобто від поодиноких секцій до організації федерацій із відповідних видів спорту.

Аналіз професійної підготовки фахівців із національних бойових мистецтв у провідних країнах світу дав змогу дійти висновку, що важливими умовами впровадження українського рукопашу «Спас» у професійну підготовку фахівців фізичної культури і спорту є: широке використання інформаційних технологій; жорсткі критерії відбору абітурієнтів; ухвалення закону, що закріплює прийняття на роботу осіб із фаховою професійною освітою; доцільність функціонування суспільно-кваліфікаційної структури кадрів і активу.

Сформулюємо основні положення розробленої нами концепції професійної підготовки майбутніх фахівців із національних бойових мистецтв, зокрема українського рукопашу «Спас».

По-перше, професійна підготовка майбутніх фахівців розглядається як цілісна система, що постає на основі органічної єдності загального, особливого й індивідуального. Як загальне – професійна підготовка майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» є складником професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями професійної підготовки майбутніх фахівців національних бойових мистецтв; як індивідуальне – відображає залежність ефективності підготовки від особистісних якостей майбутнього фахівця, його психологічної культури, здатності до педагогічної та тренерської діяльності.

Отже, особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» полягають у тому, що такий фахівець повинен володіти професійними вміннями, притаманними як учителю фізичної культури, так і викладачу-тренеру з українського рукопашу «Спас».

По-друге, професійну підготовку майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» доцільно здійснювати в системі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Водночас, принциповою специфічною ознакою професійної підготовки майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» є необхідність інтегративного підходу до формування її змісту, відбору форм і методів, оскільки вона інтегрує в собі підготовку як

фахівців фізичної культури і спорту, так і фахівців національних бойових мистецтв.

По-третє, у професійній підготовці майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» перевага має надаватися діяльнісному підходу. Засобами реалізації професійних можливостей майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» у професійній діяльності є їх фізкультурно-педагогічна та тренерсько-викладацька діяльність. Особливість цієї підготовки полягає також у тому, що фізичний розвиток студента, його спортивна і спеціальна підготовка здійснюються в нерозривній єдності й взаємозумовленості, що дає змогу ввести нову функцію професійної діяльності майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас», а саме – національно-фізкультурно-спортивну.

Розроблена нами модель професійної підготовки фахівців з українського рукопашу «Спас» відображає цілісний і неперервний процес професійної підготовки майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас», що відповідає освітньо-кваліфікаційним рівням «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». Модель розкриває процес професійної підготовки майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» відповідно до мети, завдань, принципів, а також відображає інтегративний підхід до цього процесу, оскільки за змістом, формами і методами інтегрує в собі як підготовку фахівців із фізичної культури і спорту, так і фахівців національних бойових мистецтв.

Відповідно до моделі, в змісті професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр фізичної культури і спорту» виокремлено інваріантну і варіативну частини професійної підготовки. Інваріантна охоплює гуманітарні, соціально-економічні та фундаментальні дисципліни, які вивчаються згідно з навчальним планом підготовки вчителів фізичної культури, з інтеграцією окремих тем з українського рукопашу «Спас». Варіативна частина містить професійно-орієнтовані й вибірково-навчальні дисципліни, які вивчаються згідно з навчальним планом підготовки вчителів фізичної культури з інтеграцією професійно спрямованих дисциплін з українського рукопашу «Спас».

На рівні «бакалавр» професійна підготовка майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» спрямовується на поглиблення загальної освіти, формування фундаментальних і професійно орієнтованих знань і умінь, необхідних для виконання типових професійних завдань, а також на підготовку студентів до подальшого набуття ними спеціалізації «український рукопаш «Спас».

На рівні «спеціаліст», відповідно до моделі, професійна підготовка майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» спрямовується на вивчення фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін («Теорія і методика викладання українського рукопашу «Спас», «Психофізичні й оздоровчі системи «Спас», «Кінна підготовка», «Техніка і тактика українського рукопашу «Спас», «Історія і духовні основи», «Основи виживання»), практико-польову підготовку, переддипломну практику. На цьому етапі акцент робиться на професійній підготовці з набуттям початкового практичного досвіду.

На рівні «магістр», відповідно до моделі, професійна підготовка майбутніх фахівців з українського рукопашу «Спас» передбачає набуття студентами навичок наукової і викладацької діяльності у вищих навчальних закладах. У зв'язку з цим до блоку дисциплін освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» додаються такі дисципліни, як «Методи наукових досліджень у фізичній культурі і спорті», «Фізичне виховання й тренерсько-викладацька робота у вищих навчальних закладах», «Основи лекторської майстерності».

Після закінчення навчання магістрам присвоюється кваліфікація: «викладач вищого навчального закладу з фізичної культури та спорту» зі спеціалізацією – «тренер-викладач з українського рукопашу «Спас», що дає змогу їм працювати як в установах і закладах фізичної культури і спорту, так і займатися педагогічною, науково-дослідницькою роботою у вищих навчальних закладах. Не менш важливою у психолого-педагогічній підготовці майбутніх фахівців із українського рукопашу «Спас» є їх готовність до реалізації «суб'єкт-суб'єктних» відносин у системах «учитель – учень», «тренер – спортсмен», що значною мірою залежить від особистісних якостей фахівця з українського рукопашу «Спас». При цьому особистісні якості тренера-викладача, на відміну від учителів фізичної культури, зумовлені специфікою й особливостями цього виду діяльності.

Вибір методів навчання пов'язується як із удосконаленням змісту підготовки, так і з розвитком пізнавальних здібностей студентів, їхнім особистісним удосконаленням.

Визначено доцільність використання у професійній підготовці майбутніх фахівців із українського рукопашу «Спас» таких чотирьох груп методів: організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів; стимулювання навчальної діяльності; контролю і самоконтролю за навчанням; формування громадської поведінки.

Доведено, що практична підготовка має носити системний характер і складатися з таких етапів: лабораторні, практичні заняття; навчальна практика тренера-викладача, технологічна практика безпосередньо в організаціях, установах.

Класифіковано види практик – активна, дієва підготовка (виробнича) і практика професійного розвитку (переддипломна). З'ясовано, що важливу роль у практичній підготовці майбутнього фахівця з українського рукопашу «Спас», має відігравати така форма навчання, як польові табори. Визначено й обґрунтовано їх оптимальний обсяг. Ефективною формою організації навчального процесу також є дослідницька діяльність студентів, що сприяє виробленню нестандартного підходу до виконання фахівцями з українського рукопашу «Спас» своїх професійних функцій.

Підкреслимо, що типовими видами діяльності випускників із вищою освітою (спеціалістів і магістрів) є навчальна, спортивна, спортивно-оздоровча, духовна, виховна й організаційна робота. Саме це дає змогу майбутнім фахівцям з українського рукопашу «Спас» працювати в позашкільних навчальних закладах, загальноосвітніх середніх школах, коледжах, професійно-технічних училищах, вищих навчальних закладах, фізкультурних і спортивних організаціях, у системі Збройних сил України.

Безсумнівно, діяльність викладача має спрямовуватися на створення організаційно-методичних умов професійної підготовки майбутніх фахівців із українського рукопашу «Спас». Вона повинна передбачати стимулювання і мотивацію студентів до навчання; відбір змісту, форм і методів навчання студентів; організацію практичних занять; стажування; упровадження інноваційних педагогічних технологій, контрольної оцінки складник, самовдосконалення, розробку навчально-матеріального забезпечення. Саме тому у процесі дослідно-експериментальної перевірки нашої моделі ми використовували як критерії ефективності діяльності, так і критерії професійної готовності майбутніх фахівців до спортивно-оздоровчої діяльності. У процесі дослідження нами були розроблені та впроваджені: навчальний план підготовки фахівців із фізичної культури і спорту зі спеціалізацією «український рукопаш «Спас»; навчальні плани та робочі програми з усіх спеціальних дисциплін спеціалізації. Для забезпечення навчального процесу підготовлено два одноосібні посібники й три у співавторстві: «Правила змагань з українського рукопашу «Спас», електронні версії посібників: «Теорія і методика викладання українського рукопашу

«Спас», «Психофізичні і оздоровчі системи «Спас», «Кінна підготовка», «Техніка і тактика українського рукопашу «Спас», «Історія і духовні основи», «Основи виживання». Розроблені й упроваджені програми проведення поетапних педагогічних практик і науково-дослідницької діяльності студентів (літні польові табори, злеті, походи, стажування).

Висновки. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив, що за всіма критеріями як професійної діяльності викладачів, так і готовності студентів, спостерігалася позитивна динаміка. Однак проведене дослідження не розв'язує всіх проблем професійної підготовки майбутніх фахівців з

українського рукопашу «Спас» у педагогічних вишах України.

Подальшого вивчення, на наше переконання, потребують питання теоретико-методологічного обґрунтування педагогіки і психології українського рукопашу «Спас»; посилення уваги до професійної підготовки фахівців за інтегрованими професіями, оновлення змісту вищої фізкультурної освіти відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів на засадах наступності та неперервності; маркетингових досліджень щодо потреб країни у кваліфікованих фахівцях із національних бойових мистецтв.

Список використаних джерел

1. Каляндрук Т.В. Загадки козацьких характерників / Т.В.Каляндрук. – Львів: «ЛА Піраміда», 2006. – 272с.
2. Кашченко А. Оповідання про Славне Військо Запорозьке Низове / Андріян Кашченко. – <http://kaschenko.us.org.ua/>.
3. Мандзяк А.С. Воинские традиции народов Евразии / Под общей редакцией А.Е. Тараса. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2002. – 384 с.
4. Приступа Є.Н., Пилат В.С. Традиції української національної фізичної культури / Є.Н. Приступа, В.С. Пилат. – Львів: Троян, 1991. – 275 с.

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Пригула Олександр Леонідович
 Запорізький національний університет
 вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя,
 69600, Україна
 doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.875

Надійшла до редакції: 27.01.2014 р.

Прийнята до друку: 16.05.2014 р.

References

1. Kalyandruk, T. V. (2006). *Secrets of the Cossacks sorcerers*. L'viv: LA "Piramida". [in Ukrainian].
2. Kashchenko, A. *The story about Glorious Forces of Zaporizhya Nyzove*. Retrieved from <http://kaschenko.us.org.ua/>. [in Ukrainian].
3. Mandzyak, A. S. (2002). *Military traditions of people in Europe and Asia*. Ed. A. E. Taras. Mn.: Kharvest, M.: AST. [in Russian].
4. Prystupa, Ye. N., Pylat V. S. (1991). *Traditions of Ukrainian national physical culture*. L'viv: Troyan. [in Ukrainian].